

C. Schütze.

de remedio
suspensiois
vi. w. 1751.

1978

L

1219

007

2

DE
REMEDIIIS SVSPENSIVIS

IN CAVSSA SCHOLASTICA
CONTRA
PRAECOCES ACADEMICOS
DISSERIT

ET AD
AVSPICATISSIMVM *NATALEM* EVMQVE
SEXAGESIMVM PRIMVM
CELSISSIMI COMITIS AC DOMINI
DOMINI
CHRISTIANI ERNESTI,

SACRI ROMANI IMPERII COMITIS,
COMITIS STOLBERGAE KOENIGSTEIN ROCHEFORT WERNIGERODAE ET HOHNSTEIN DYNASTAE EPSTEINII MVNZENBERGAE BREVBERGAE AIGMONT LOHRAE ET CLETTENBERGAE,
EQUITIS MAGNI ORDINIS BORUSSICI AB AQUILA NIGRA NUNCUPATI CETERA
COMITIS AC DOMINI NOSTRI CLEMENTISSIMI

DIE XXI, APRILIS MDCCCLII,

AB HORA OCTAVA MATUTINA

IN WERNIGERODANO ARTIUM COLLEGIO

DECLAMATIONIBVS NONNVLLIS
INTER PIA VOTA RELIGIOSASQUE PRECES CELEBRANDUM
INVITAT

HENRICUS CAROLUS SCHÜTZE,
RECTOR.

Wernigerodae, excudit I. G. Struck, typogr. aulic.

46.
256.

DE
KUNST- UND WISSENSCHAFTEN
IN DER UNIVERSITÄT
HALLE
BIBLIOTHEK

UNIVERSITÄT
HALLE
BIBLIOTHEK

Schütze, Hermann Karl

78 L 12 19

AK
1/2

UNIVERSITÄT
HALLE

UNIVERSITÄT
HALLE

4

UNIVERSITÄT
HALLE

A. D.

Et apud nos Teutones, et apud cultiores exterarum nationum academiarum numerus deprehenditur magnus. Longe maior est inferiorum scholarum multitudo, eaque augetur quotidie. Eorum, qui in litterarum studia incumbunt, caterua est maxima. In tanto tamen agmine eorum, qui litteris nomen dant, pauci sunt, et pauciores in dies fiunt, qui excellentem aliquam aut ecclesiae et patriae negotiisque publicis utilem nanciscuntur eruditionem. Vetus haec est et communis sapientiorum querela. Si enim doctrinae sacrae professoris in academia munus vacat, quot et quantae insituuntur principum et curatorum academiae deliberationes! quot consultationes! Per annum saepe et plures eiusmodi munus manet vacuum. Huc illucue scribitur, donec et quidem difficulter excellentis doctrinae vir reperitur. Eadem est sollicitudo, si iurium aut artis medendi, si mathematicos et elegantiorum disciplinarum doctor et professor requiritur ordinarius. Ex vno in alterum Germaniae euocantur circulum exactae eruditionis viri. Exteri ex Germania, et principes Germaniae ab exteris magnis praemiis ac pollicitationibus eximiae eruditionis viros expetunt, deducunt arcessuntque.

A 2

§. II.

§. II.

In causas paucitatis huius et penuriae in orbe litterario si inquirimus, nec paucae illae sunt nec exiguae. Plurimi, qui literis nomen dant, pietatem et deuotionem erga summum numen cum litterarum studio non coniungunt. Negligunt plane sapientissimum Deum et soterem nostrum Iesum Christum, fontem sapientiae curatis implorare precibus. Sunt etiam inter artium studiosos multi, qui hebetis et ad studia minus apti sunt ingenii. Sunt alii, quorum profectibus angusta res domi obstat atque officit. Sunt denique alii, qui litterarum studia negligenter tractant et confuse. Ingens vero etiam est multitudo eorum, qui studiorum felicem cursum turbant et interrumpunt nimia ad academias, quas vulgo vniuersitates vocant, festinatione.

§. III.

Nimia festinatio, quae multorum malorum foecunda mater est, si in artium cultoribus eam deprehendis, ex imaginaria eruditione oritur plerumque. Feralis haec in scholis est pestis. Vbi puerulus in scholam traditur, parum saepe abest, quin obtineat illud: trado tibi belluam, vt reddas mihi hominem. Aristotelis tabulam rasam repraesentat saepissime. Polyphemo similem credideris, cui lumen ademptum. Imminus igitur requiritur labor dispellere eam inscitiae caliginem, et tenello primas inculcare veritates. Sed elementa grammatices vix didicit, cum multum se didicisse credit. Coactus interim scholam frequentat; imaginaria augmenta, pro complementis ea habet. Prodit nunc suam animi stultitiam. Ad superiores classes traduci cupit. Cum noui coloni ad classes superiores mittendi sunt, primum se ac praecipuum eorum, qui transportatione digni sint, iudicat. Hoc nisi fit, maximam sibi fieri iniuriam putat. Non raro etiam parentes conque-
runtur pueri excitatissimam supprimi indolem,

§. IV.

§. IV.

Translocatus deinceps ad primam classē conscendit summum scholasticae dignitatis fastigium. Papae! quantos nunc sumit spiritus! Aelopicae ranae instar intumescit. Audit quidem lectiones magistrorum; non vero, ut scientiarum fundamenta iaciat; sed ut maiorem tantummodo acquirat perfectionem, et coronidem studiis suis imponat propediem. Quia etiam arrogantia cum ignorantia coniuncta est, se praeceptores inferiorum classium si non eruditione superare, illa tamen iis parem esse, existimat. Seueros de reliquo eos, plagofos et umbratiles appellat.

§. V.

Vix annum exegit in hac classe, et exiguos modo sumsit doctrinarum auctus, cum iam abitionem ad academiam meditatur. Licet singulis minimum mensibus Prisciano adhuc caput frangat; omnes tamen canones se intelligere grammaticos, totamque puerorum crucem se plene habere cognitam et latine doctum se esse iudicat. Si Cornelii Nepotis, si Iulii Caesaris libros, si Ciceronis epistolarum libros et orationes aliquot perlegit, totum eruditum Latium se permeasse credit. Sarcinas ergo iterum colligit, ac eruditum iter implumis parat. Quorsum? Ad altiora. Scilicet in aedificii tecto ambulare vult; per scalas tamen ascendere recusat. Incitant eiusmodi iuuenem parentes saepe et cognati, qui ad suprema disciplinarum penetralia velocius eum inuolare iubent. Faciunt hoc saepe ea de causa, ut eo citius domum reuertatur petiturus honores, elapsuros forsitan, nisi praecoccupentur. Si forte mensam liberalem aut alia beneficia accipere potest, abitu parum curiosi, aptus sit ad academica studia nec ne. Praeceptores haud raro iuuenum ambitioni et praecipiti parentum spei velificantur, ut simul suam dexteritatem et industriam in erudiendo filio demonstrent.

§. VI.

Sed ex variis causis profectio impeditur. Indignabundus ergo in postero academiae candidatus scholam tamquam pistrinum ingreditur. Licet linguae latinae non adeo peritus sit, neque habitum aut facultatem in dicendo scribendoque latine acquisiuerit: humanitatis tamen studia lenius tractat aut properantius transcurrit. Historiam sacram ab infantia satis se audiuisse arbitratur. Vniuersalis historiae conspectum puerorum iucundum spectaculum aestimat. Fabulas e diuerso paganorum, fictas romanenses narrationes, immo delubrum pantheomythicum, placet ipsi magis. Orbis terrarum faciem nondum contemplatus est satis. Neque antiquam neque nouam geographiam cognouit diligenter; relationes tamen publicas, quascunque conquirere potest, legit omnes. Vastum eruditionis campum neuiquam est permensus; sed, ut ita dicam, in limine vix substitit; historiam tamen litterariam pro saeculi huius more in deliciis habet. Ephe-merides litterarias et societatum scientiarum et alia mensurua scripta voluit et reuoluit. Matheos doctrinas, certissima illa vitae communis commoda, tamquam subtilitates inutiles tricasque contemnit. Rhetoricas lectiones et chrias, vti per contemptum vocat, scholasticas irridet: licet ipse numquam oratiunculam eiusmodi composuerit, et oratio valedictoria, quam proxime conscribet, aut recitabit saltem, prima forsitan fuerit et in toto vitae curriculo vltima. Humaniora, ut paucis multa complectar, studia spernit, spernit et doctores. Famam eorum arrodere et multa in eorum scriptis cauillari in praecipuo habet negotio. Sordent illi omnia, quae scholam redolent. Subsellia scholastica, in quibus sessitauit nimis diu, incalescunt. Auolat ergo ephebus infirmis, ut Icarus, pennis. Praeceptores, quibus molestiarum satis creauit, prosequuntur eum, si non bonis omnibus, certe bonis votis ac precationibus.

Felicem interea se iudicat ipse, qui ergastulum, vti contemptum loquitur, euaserit.

Est haec communis criminatio eorum, qui disciplinam scholasticam perferre nolunt, ut de nimia seueritate conuerantur.

In

In nostra schola nemo duriter tractatur, nec diutius, quam par est, detinetur quisquam. Si qui alibi sunt, qui hoc faciunt, faciant suo periculo. Inter tamen ea non sumus soli, qui hac de re querimonias ciemus. Pleni sunt his querelis doctorum viro- rum libri, plenae professorum academicorum voces, plena ora ecclesiarum ac provinciarum praesidium. Nec quaestus causa iam a nobis instituitur quaestus. Quamquam enim per infundibu- lum scientias infundere nec volumus nec possumus: numquam tamen hucusque et auditorum et discipulorum nobis defuit nu- merus, pro nostro loco et conditione fatis magnus. Indole- mus tamen malis illorum, qui ita faciunt, et crudi ac rudes in sic dictas vniuersitates irruunt. Properationem hanc suam sera poenitentia et votis pensabunt nil profuturis.

§. VII.

Sermo nobis in his pagellis omnino non est de ingeniis praeco- cibus et felicioribus. Ad magna nati sunt illi homines, ad magna tendunt. Heroes illi ingeniorum, et reipublicae litterariae princi- pes simul sunt plerumque. Hos excellentis et capacissimi ingenii et eruditionis solidae profectu praestantes iuvenes carpere, a feliciori studiorum cursu retrahere, et diutius, quam par est, in schola deti- nere, nemo prudens debet, nemo bonus volet. Inter praecocia illa ingenia saeculo decimo sexto eminuit poeta Italus *Torquato Tasso* ac *Iacobus Mazzoni*, Annales superioris saeculi memorant nobis *Hugonem Grotium* et *Danielem Heinsium*. [*] Hoc nostro saeculo floruerunt et adhuc florent eiusmodi viri velocitate et felicitate ingenii percelebres. Possem et quosdam praecocis felicis- que ingenii viros, qui ex hac nostra schola prodierunt, nomina- re, nisi et ipsorum et cognatorum eorum modestia id prohiberet.

§. VIII.

Sed videamus, vbi haereat velox peregrinator academicus.

Ad-

[*] Plura eorum exempla adfert reconditae olim vir doctrinae Dan. Ge. Morho- ffinus in polyhist. litt. T. 1. L. II. C. VIII. §. LIII. seq.

Aduenit in academiam. Sunt omnino in academiis artium virtutis et sapientiae templa; sunt ibi sublimiorum artium mercaturae. Sed quanam ibi nouus ciuis emat, nescit. Emit inutilia, certe nondum necessaria. Idem agit, ac si puerulus in nudinis emat conspicillum oculorum in fenestrate subsidium. Si academiam ingreditur eiusmodi iuuenis, adit professorem de studiorum methodo et ordine consulturus. Si hic cordatus est vir, indicat ei, quae studia primo loco tractanda sint, quae secundo loco. Gratiarum agit nouus ciuis pro datis consiliis, quae tamen sequi nec vult, nec pro statu suo potest. Quae enim in schola classica neglecta sunt, in academia resarciri non possunt. Rediturum se professori pollicetur. Sed redit numquam. Suo nunc rem agit arbitrio. Nec coelestis sapientiae nec cordatissimorum virorum ductum sequitur. Quia in nulla artium liberalium habitum acquisiuit, citissime penitus obliuiscitur ea, quae in schola didicerat obiter. Hinc utriusque fundi calamitas. Peruagatur porro quotidie auditoria professorum, audit recitationes doctorum publicas et priuatas; sed eas non capit. Facundissimus ille Patauinus orator *Octavius Ferrarius* facite admodum eiusmodi hominem depingit [*]: *quid inde consequatur, ait, pudet pigetque referre. Primum omnium, ubi academiam ingreditur, putat se in alium terrarum orbem delatum. Professores audit, nec intelligit, mox culpam in ipsos regerit, ait, obscuros esse, ac salebrosos. Nimirum ut vetula illa apud Senecam, cum per actatē duriori aere facta esset, querebatur, malum morem incessisse, quod homines submissius loquerentur; ita hi mentis vitio coecutientes obscuritatem professorum arguunt. Hinc desperatio oritur, ut, quod non intelligunt, condemnent.* Desperatio, de qua laudatus auctor loquitur, eum facit porro vecordem ac dissolutum, ut ad computationes, commensationes ac fritillos se proripiat. Saepius tamen accidit, ut, quia, quod non intelligit, contemnit condemnatque, superbus fiat, cristasque tollat altius. Se illos tenebricosos, si nulla alia in re, certe perspicuitate in docendo, superaturum esse putat.

§. IX.

[*] *Prolus. VIII. de causis pereuntium litterarum* p. 98. edit. Wolfenbüttel.

§. IX.

Se igitur nunc manum operi ad mouere debere autumat, vt damna in republica litteraria refarciantur. Lumen aliis affundere conatur. Chartas suas eruditas, vt putat, agminatim prelo subicit. Praemature cogitat, praecipitanter iudicat, festinanter agit. Monstrosarum opinionum fit sartor fatorque audaculus. Palaemoni fere similis est, natus qui secum et morituras credidit literas. M. Fabius Quinætilianus lepide inuenustos eiusmodi homines perstringit [*] *nihil plus, inquit, illi agunt, quam si de operam, vt, dum stultis videri eruditi volunt, stulti eruditus videantur.*

§. X.

Sed in academia videt pictam suam et fictam eruditionem non adeo aestimari. Relinquit ergo academiam, vbi proficere potuisset, nisi se iam profecisse putasset. In patriam aut alias regiones remigrat, ibique proletariam suam eruditionem propalat. Parentes et cognati haud raro eum reuocant, et ad cathedras aut tribunalia variis artibus si non perducunt, destinant tamen. Nullo vero eius hoc fit bono; publico saepe malo. Quae enim in academiis neglexit, ea nunc in angustiis versans conquirere debet stupendo labore et cum valetudinis detrimento. Coram tribunalibus de bonis, saepe etiam de vita hominis agitur. Quomodo imberbis de rebus grauissimi momenti iudicium facere et intricatas ciuium lites dirimere nouit? Si theologiae nomen dedit et suum cursum, vt aiunt, theologicum, ita perperam et quasi in transcurfu absoluit: nequaquam ad grauissimum illud ac arduum munus interpretandi oracula coelestia aptus erit. Medicorum errores terra quidem, vt in protherbio est, tegit; si tamen artis salutaris cultor admodum adolescentulus cruda sua studia ad nosodochia et lectum aegrotantium propellit, morbos dispellere aut labantem aegrotorum sanitatem fulcire neutiquam poterit. Detrimentum hinc respública capit maximum.

B

Sed

[*] in *insist, orat. L. X. C. VII.*

Sed fatis querelarum. Dispiciendum nunc erit, qua ratione huic malo mederi possimus. In principio huic obstare debemus malo, ne, si inueterauerit, nimis sero adhibeantur remedia.

§. XI.

Remedia, quae hunc in finem proponimus, vocare libet suspensiuua. A iureconsultis hoc uocabulum mutuati sumus, nec, nisi per accommodationem illud nostrum facimus. *Remedia suspensiuua* illi appellant ea, [*] quae sententiam quidem a uiribus rei iudicatae suspendunt; causam tamen coram eodem iudice relinquunt. Eiusmodi remedia sunt, declaratio, leuocatio, oberleuocatio, reiectio leuocatio.

§. XII.

Primum remedium suspensiuuum meo quidem iudicio foret maior classificatio, ut minus latino uocabulo utar, hoc est, si plures constituerentur classes in scholis et gymnasiis. Iam ex aliis causis ualde commodum est ac utile, plures habere ordines eorum, qui doceantur. Non impediuntur hac ratione prouectiores ab ulterioribus progressibus. Nec incipientibus tradi debent difficiliora. In hoc tamen negotio constitutio plurium classium magnum habet momentum. Parentes saepius a scholarum rectoribus uehementer postulant, ut natum in altiore classis collocent. Si hoc non facit rector, asperis dictis eum increpitat pater aut mater, uel alia ratione molestiam creat. His parentum quantumuis iniquis et ineptis postulationibus magister quodammodo gratificari potest, si plures sunt ordines. Multiplicatio classium prohibet simul, quo minus puer praecipiti festinatione irruat nimis cito in superiores classes; sed sensim detineatur. Egregium quid hac in parte habet paedagogium regium et schola orphanotrophi Halensis. Per loci opum rationem in dies adscisci possunt ibi praecceptores classium noui. Laudabile eiusmodi institutum deprehendes etiam in coenobio Bergenfi et in locis perpaucis aliis

[*] vid. Boenigs praefata praefata. P. I. C. 28. p. 93.

aliis. Sed quia in fraudem legis, ut cum iureconsultis loquar, agunt ibi etiam iuvenes et saepe ex secunda vel tertia classe maiore abeunt, huic remedio non immorabor amplius.

§. XIII.

In praedicandis etiam laudandisque puerorum ac iuuenum profectibus omnem sincerus doctor scholasticus adhibere debet cautionem. Laudis et gloriae studio mortales trahuntur fere omnes. Neque sua laude defraudandus est quisquam. Veritatis vis hoc exposcit, amor iubet. Immo *plurimum*, ut Cicero ait, [*] *in excitando et acuendo valet, si laudes eum, quem cohortere*. Egregii mores, ingens industria, obedientia ac aliae virtutes pueri et iuuenis laudibus ornentur necesse est. Sed parce, sed caute id fiat et circumspicte. Abutuntur facillime ea laudis praedicatione parentes, facillime abutuntur filii. Parentes abutuntur ea, quando praecipiti festinatione filiorum profectus corrumpunt. Filii, quando prolabantur ad fastum scholasticum. Fastus enim scholasticus, quem paedantissimum vocant, perperam et iniuste tribuitur solis doctoribus. Hi quidem non omnes liberi sunt ab hoc vitio; apud discipulos tamen superbia se ostendit magis et quidem ridicule. Prava saepe ibi est aemulatio, stolidi ambitio. *Magistri proinde omnem debent curam adhibere, ut arrogantia infringatur deprimaturque*. Si igitur quidam scholarum moderatores in scriptis publicis et programmatibus discipulos invidendis profus ornant vel potius onerant encomiis, considerent, an non ambitionem foueant, quam suffocare fas foret ac perutile. Discipuli saepe e cancellis, ut illi vocant, scholasticis emissi bonum malo rependunt, et doctorem vituperant criminanturque.

§. XIV.

Nec adeo properare debet scholae moderator translocando cirunculum ex vna in alteram classsem. Radices agere debet tenellus in qualibet artium liberalium parte. Quae cito fiunt, cito

[*] Cic. L. XV. epist. XXI. §. VII.

pereunt. Quemadmodum ergo naturā non patitur saltum; ita scholae doctor, qui naturam et rationem sequitur, non debet in hoc negotio agere festinanter. In classe illa, vbi traduntur paradigmata declinationum et coniugationum, tam diu detinendus est puer, vsque dum adeo sit exercitatus, vt ad interrogationem ex cuiuslibet paradigmatis parte illico respondere possit. In sequenti ordine tantam sibi exercendo acquirat habilitatem et promptitudinem necesse est, vt nomen substantiuum aut verbum ad formam declinationis vel coniugationis sine haesitantia formare possit. Traductus in eum ordinem, vbi audit rationem, dictiones recte inter se componendi, vt animi sententia intelligatur, non statim emigrare, sed paullo diutius, quam in antecedenti classe commorari heic debet. Multitudo obseruationum id requirit. Quocumque nomine veniat classis illa, vbi adcuratori industria integrum grammatices compendium pertractatur, et bonae notae autorum lectionis fit initium tironem ibi diutius manere debere quis non videt? Minutiae ibi proponuntur grammaticales. Cortices tamen frangendi sunt ab eo, qui nucleum esse vult. Quintilianus iam olim pronuntiauit: grammatica est liber studiis salubrior quam dulcior. Molestum quidem est frangere cortices; suo tamen tempore adfert dulcem fructum. Vbi e diuerso quis hoc negligit, sentiet verum esse, quod veteres in prouerbio dixerunt: *grammatica est animal morosum, vindicans contemptorem sui.* Phrontisterium vero illud, ubi bonae notae autores explicantur fufius, industriam litterarum cultoris vberiolem requirit ac diuturniorem. Belle ac sapienter ergo in nostro artium domicilio a venerandis ephoris ordinatum est constitutumque, vt per duos annos tertiae classis discipulus continuo ibi maneat. Totidem anni secundae classis cui assignantur. Prima classis ex mente eorum tres sibi vendicat annos.

§. XV.

Classici autores non fuerunt homines de schola, eorumque libri scholae classibus tantum destinati. Leguntur quidem a pueris et iuuenibus, vt vocabulorum significationem, verborum copiam

piam et loquendi formulas inde excerpant; sed ideo non dicuntur classici. Nuncupantur ita a pulchritudine et praestantia prae aliis. In censu Romanorum siue enumeratione populi cum aestimatione facultatum sex constituebantur ciuium classes. Prima classis, quae erat ditissimorum ciuium, hoc est, CM aeris habentium, proprie et per eminentiam classis dicebatur. Ciues eiusdem appellabantur classici. Optimi idcirco hodie puriorisque latinitatis et virilis eloquentiae autores vulgo dicuntur classici. Latini hi scriptores non fuerunt homines obscuri, umbratiles, pauperes ludimagistri; sed viri illustres, summi status administri, imperatores bellici, consules, legati, prouinciarumque praefides. Hi in eminentiori dignitatis gradu constituti sublimius cogitabant, acutius loquebantur, acrius scribebant.

Hac de causa in antecedentibus saeculis omnes eruditi in legendis scriptoribus latinis seduli fuerunt. Vastissimae olim eruditionis vir Hugo Grotius ipse fassus est, se ex oratoribus latinis, veteribus historicis, immo, quod mireris, ex poetis suam hausisse iuris naturalis ac consuetudinum populorum notitiam. Iulium Caesarem itaque aliter legit puer, aliter historiarum et antiquitatum professor, aliter illum legit olim Eugenius Sabaudiae Dux. Ex Tacito primae classis alumnus phrasas et verba et historias discit, politices studiosus inde sibi sumit prudentiae regulas. Olim studiosi tardius ad academiam abibant; nihilo tamen secius eloquentiae et poeseos professores in academiis prorsae et versae, ut cum Aufonio loquar, orationis autores explicabant. Hodie non ita. Neutiquam ergo horum scriptorum studiosi lectionem eorum in annos academicos differre debent. Quod hac ratione differtur, aufertur. Quis vero hodie in schola legit Senecae philosophi de prouidentia, de vitae breuitate, de animi tranquillitate et reliquos libros? Multi, qui scholam relinquunt, nesciunt Ciceronem praeter epistolas, orationes et de officiis libros alia quaedam scripsisse. Ignoti plane illis sunt libri Tusculanarum quaestionum, de legibus, de diuinatione, et de finibus bonorum et malorum et reliqua. *Commodum itaque ac perutile erit, si scholae doctorem ariuum cultoribus scripta veterum nota faciat laudatque, ac usum*

B. 3 *illorum*

illorum monstrat. Debent illi sententiarum acumina, ciuilibus prudentiae regulas, vitiorum et virtutis exempla sibi excerpere. Idem etiam obtinet in graecis autoribus.

§. XVI.

Vt intempestiua illa ad academiam peregrinandi libido refrenari possit, multum etiam conuocet, *si nexus disciplinarum inuenibus ostendatur idem idem.* Nexum adesse omnium disciplinarum eumque tenerrimum, non facile negabit quisquam. Graeci idolorum cultores hoc indicarunt, quando nouem musas a Ioue et Mnemosyne procreatas sorores esse confinxerunt. Plutarchus idcirco litteras humaniores encyclicas siue circulares appellat. Licet enim in ambitu suo longius sese diffundant, attamen in circulum semper redeunt, et ad vnum tendunt finem. Et Romani cum Graecis hac in re consentiunt. De humanioribus litteris Cicero dicit: *omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, et quasi cognatione quadam inter se continentur.* Ars illa, quae latine loquendi et scribendi rationem docet, multum facit ad artem poeticam; poesis vero ad eloquentiam non parum confert. Certe Romanae eloquentiae princeps Cicero non erubuit confiteri, [*] artem poeticam magno sibi adiumento fuisse in copiose eleganterque dicendi studio. Eloquentia vero absque doctrina est futilis loquacitas. Hinc dicendi argumenta ex aliis scientiis, sapientiae praeceptis, ex rerum gestarum historia, tum politica, tum ecclesiastica, tum litteraria, terrae orbis notitia aliisque disciplinis sunt petenda. Addenda est etiam chronologia, vt artium cultor conspectum omnium temporum praeritorum sibi quasi in tabula sistat. Geographia enim et chronologia sunt oculi historiae. Doctrina de insignibus, quam heraldicam vocant, opitulatur etiam historiae, et haec vicissim lucem affundit heraldicae. Ad veritatem historiarum examinandam diiudicandamque nosse debet historiae studiosus probabilitatis, gradus

[*] In orat. pro Archia poeta, c. VI.

dus, qui in logica traduntur. Quantopere sanctioris disciplinae cultori in intelligenda interpretandaque sacra scriptura historiae, geographiae, antiquitatum, linguae graecae et orientalium linguarum cognitio necessaria sit, norunt, vel me non monente, omnes. Iuris studiosus historiam statum imperii absque historia vniuersali et geographia veteri non pernoctet adcurate. Si idem tractare vult ius publicum sine historiae luce: felices non faciet progressus. Iurium doctor leges in corpore iuris adeo perspicue non explicabit, si ex historia philosophica veterum iurisconsultorum dogmata et principia non perspexit. Medicinae studioso commoda adferet maxima, si graecas litteras, si mathematicas disciplinas, speciatim mechanicas, hydrostaticam et hydraulicam didicit. Et sic in omnibus eruditionis partibus. Omnes inter se plus minusue conspirant ac cohaerent. Hic disciplinarum nexus cum ambitu toto in omnibus sublimiorum studiorum generibus, quae facultatum nomine vocantur, iuuenibus commonstretur idemtidem. Si intelligunt, quam spatiosus sit campus eruditionis, quaenam sint propaedeutata siue praenoscenda, iustum habent argumentum, quo a nimia festinatione ad academias absterri possint. Nostrae scholae alumnis doctrinarum systema siue complexus data quauis ostenditur occasione. Data vero opera vir summe reuerendus *Werner Nicolaus Ziegler* ecclesiarum ac scholarum apud nos Superintendens grauissimus hoc demonstraui, ac auditores nostros primae classis anno c10 1000XLIII. in priuatis ac peculiaribus praefectionibus encyclopaediam docuit. Adiungebat vir doctissimus his institutionibus isagogen euangelicam in prudentiam christianam scholasticam, in scholis et academiis obseruandam exercendamque.

§. XVII.

Ad refrenandum animi impetum proficiscendi ad academiam multum conferet, *si adultioribus scholarum alumnis momenta aut, vt ita dicam, fragmenta ex superioribus disciplinis interuam proponuntur delibanda*. Excitabitur discendi cupiditas, si, exempli gratia, prima principia ex iure naturali, ac elementa quaedam

ex

ex physica doctrina iis traduntur. Linguarum quidem studia et artes liberales in scholis inferioribus potissimum tractari debent: proeclioribus adolescentibus tamen ad evitandam naufragam ex altioribus doctrinis fragmenta quaedam tamquam cupedia praegustanda apponere iuuabit. Peccatur in hoc saepe a multis scholarum ac gymnasiorum doctoribus: quia sine distinctione omnes ac singulas disciplinas altiores tractant. Quid quaeso relinquitur doctoribus academicis? Linguarum studium hac ratione negligitur. Multitudine obruuntur. Ex omnibus aliquid et in toto nihil proficiunt. Melius foret obseruare Plinianum illud: *nota multa, sed multum*. Facile praeterea eiusmodi iuuenes ad arrogantiam perducuntur, quia se omnia scire putant, et pansophiam suam in academiam secum portant. Migrant enim non raro illuc, non vt discant, sed vt doceant, et lauream et gradum academicum petant.

§. XVIII.

Quia, vt Iulius Caesar monet, omnes homines natura libertati student, et iuuenes in academiis demum se in libertatem vindicari putant: *proeclioribus scholae alumnis paullo maior libertas concedatur*. Sensum sic academiae candidati adstrescent se ipsos regere ac legibus experiri, quicquid velint, qui status, vt Corn. Nepos [*] ait, libertatis species est. Cauetur etiam hac ratione, ne feruentioris ingenii adolescentes vitae scholasticae peracti non iusto citius repagula rumpant. Probi prudentesque scholarum moderatores hoc non extendent ad proacritatem vsque et effrenatam licentiam, quam etiam bonae mentis iuuenes desiderabunt numquam.

§. XIX.

Commonendi denique sunt iuuenes, *vt gubernationi diuinæ se relinquunt, et ad consilia sapientiorum in hac re attendant animum.*

[*] *Timol. c. 7. §. 11.*

animus. Multi spe celerioris fortunae impulsi, vt supra demonstrauimus, iusto citius ad academiam migrant. Metu mortalitatis properant alii. Patroni mortem extimescunt, qui mortalitate intercepti ipsis de honoribus non possit prospicere. Sed curae diuinae eiusque benignitati homines eiusmodi videntur diffidere. Nisi superstitie patrono aut parentibus desertos se ac ope destitutos fore existimant. Errant tamen turpiter. Virtus, pietas et doctrina derelictae iacent numquam. Spes Deo confisa numquam confusa fallitur; spes e diuerso in hominibus posita lubrica est et fallax. Primo saepe academico anno magnus iste euergeta, in quo praecox academicus spem omnem collocauerat suam, e vita discedit. Et si post exactum curriculum academicum fuerit superstes, tamen academico opem ferre eiusque saluti prospicere nec vult saepe, nec potest. Non potest, quia ipse ex altissimo dignitatis gradu praecipitatus est. Non vult, quia animus mortalium mobilis est ac inconstans. Forsan etiam animus patroni criminationibus calumniatoris a candidato abalienatus est. Conuincendi itaque cohortandique sunt academiae candidati praecoces, vt summo omnium rerum fortunarumque dispensatori ac largitori se committant. Sic incertis et fucatis saepe pollicitationibus mortaliu[m] a recto studiorum curriculo se non abduci et nimia festinatione ad academiam se corrumpi patientur.

Haec sunt, quae de remediis suspensiuis in causa scholastica contra praecoces academicos pro temporis angustia in praesenti negotio, quo ad audiendam oratoriam iuuenum exercitationem inuitamus, praefari, visum est commodum.

§. XX.

Incommodum valde et a nostro instituto celebrandi festum natale celsissimi Domini nostri alienum satis foret programmaticis argumentum; nisi consideremus, indulgentissimo patriae patri illud quodammodo fore complacitum. Sapientissime enim ac peculiari sanctione mense Decembri superioris anni ordinauit, vt

C

illustris

illustris Cancellarius et summe reuerendus Superattendens in profectus et ingenii facultates academiae candidatorum, qui stipendio liberalissime sustentantur ac suffulciuntur, inquirerent in posterum semper.

§. XXI.

Iterum itaque in exedram declamatoriam producendi sunt nonnulli eruditae humanitatis cultores, quorum quidam tum aetate, tum ingenio, tum doctrina florentes bona cum venia ad academias ablegantur. Hi scholam cum sublimioribus scientiarum domiciliis sine grati animi et profectuum documento commutare noluerunt; illi in publica panegyri dicendo se exercere et cum abeuntibus coniunctim vota precationesque pro salute excelsissimi Comitis ac Domini nostri eiusque celsissima Domo publice concipere nituntur.

In conspectum summorum et humanissimorum auditorum probibunt ordine sequente:

- I. Augustus Carolus Alexander de Zanthier, *Brosecca - Anhaltinus*, *grauissimas rationes celebrandi natalis celsissimi nostri Comitis vberius declarabit*, simulque vota pro salute celsissimae Domus Stolberga - Wernigerodanae faciet sermone gallico.
- II. Iacobus Ernestus Berniger, *Wernigerodanus*, de quorundam summorum principum subnato *fastidio fastigii humanae felicitatis* dicet stilo vernaculo.
- III. Ioannes Fridericus Burmeister, *Silstadio - Wernigeroda-*

Wernigerodanus, de *parsimonia* aget oratione soluta, et quidem teutonica.

IV. Christianus Augustus Goldschmidt, *Wernig.* et Samuel Siegfriedus Ziegler, *Ilfenburgensis de ardea palustris* germanice *Robrdommel*, disputabunt stilo latino

V. Iac. Ge. Iulius Kifs, *Wernigerodanus*, de *vitanda nimia familiaritate* disseret, dictione vsurus romana.

VI. Henricus Godofredus Borchert, *Wernig.*
Io. Christianus Fridericus Rabeding, *Derenb.* et Io. Gottlieb Theodorus Iacobi, *Stapelburgo-Wernigerodanus*, colloquium habebunt *de cuculo*.

VII. Io. Christianus Meier, *Indigena*, de *mediocritate* perorabit latine.

VIII. Ferdin. Leopoldus de Capriui, *Wernigerodanus*, recitata oratiuncula sua de *vestimento naturae* per *quatuor anni tempora* defendet eam contra obiectiones, quas proferet

Io. Martinus de Windheim, *Drubecca-Wernigerodanus*, cui se adiunget

- Eufasius Fridericus Eifenbeil, *Hasseroda Werniger*
idem argumentum tractaturus,
- IX. Christianus Henricus Runde, *Wernig. de vituperandi libidine* aget stilo latino.
- X. Io. Godofredus Eggerding, *Nostras, de ignavia* dicet teutonico sermone.
- XI. Io. Henr. Hoffmann, *Dielsdorfio-Weimariensis*, verba faciet *de recto usu temporis matutini*.
- XII. Io. Iac. Iunge, *Wernig. de futilitate sermonis* germanice disseret.
- XIII. Christianus Ludov. Kleeman, *Wernigerodanus*, *de fidelitate* perorabit sermone patrio.
- XIV. Io. Henr. Christianus de Selchow, *Kindelbrucca-Thuringus*, *laudem Dei ex viola* celebrabit carmine teutonico.
- XV. Ernestus August. Pini, *Gandesia-Brunsvicensis*, ad Iuliam Carolinam bonis auspiciis profecturus latine verba faciet *de prudenti diffidentia*.
- XVI. Frider. Werner Pini, *Gandesia-Brunsvicensis*,
ad

ad eandem Helmftadienfem academiam consentientibus venerandis curatoribus, bonaque cum venia praeceptorum migraturus dicit *de credulitate.*

XVII. Samuel Delius, *V Vernigerodanus*, cum confensu fumme reuerendi parentis, et cum approbatione fauftisque comprecationibus magistrorum ad Fridericianam Erlangenfem abiturus differet de comperendinatoribus fiue *vitanda procrastinatione.*

XVIII. Henr. Ern. Rafsmann, *Stapelburgo. V Vernigerodanus,*

Henricus Erneftus Schroeder, *V Vernigerodanus et*
Io, David Schütze, *V Vernig. de hirundinum abitu et*
reditu difceptabunt inter fe lingua teutonica.

XIX. Henr. Auguft. Kunze, *Anderbecca - Halberftadienfis*, per octo annos liberaliter apud nos enutritus probeque edoctus rite ad almam Fridericianam Halenfem abiturus *de avdādia. f. oblectatione in fe ipfo* aget ligato fermone.

XX. Iobus Born, *Erfordienfis*, augurato ad acroafes fubliliores in academia percipiendas profecturus *de infomniis* orationem habebit, et communi omnium abeuntium nomine valedictionem et gratiarum actionem instituet lingua teutonica.

XXI. Gotthilf Christianus Reccard, *Wasserlebia-
Wernigerodanus*, aget de *mutatione non periculosa*,
et abiturus de exacto feliciter curriculo scholastico commilito-
num nomine gratulabitur.

XXII. Io. Ge. Hurlhey, *Indigena, metrica et voti-
ua oratione* vota concipiet pro salute celsissimi Comitis
CHRISTIANI ERNESTI, Comitis ac Domini nostri indulgentissi-
mi pro prosperitate eius Filii haeredis celsissimi comitis, **HEN-
RICI ERNESTI**, et festiuissimi eminentissimaeque spei Ne-
potis, illustrissimi Comitis, **CHRISTIANI FRIDERICI**, comi-
tum ac Dominorum nostrorum clementissimorum.

His declamaturis iuuenibus vt summi ac honoratissimi lycei
nostri patroni ac fautores exigui temporis impendium haud dene-
gare, eosque cras ab hora octaua in aroaterio nostro superiori be-
neuole clementerque audire velint, submisse ac humaniter roga-
mus.

Aderunt, qui rei nostrae scholasticae fauent, et quibus per
occupationes licet, ac pro salute Augustissimi potentissimique
Borussorum **REGIS**, domini nostri clementissimi et pro prospe-
rate celsissimorum nostrorum **COMITVM** ac Dominorum,
totiusque fulgentissimae Domus perenni felicitate sincera nobis-
cum votanuncupabunt. P.P. Wernigerod. d. XX, Aprilis MDCCLII,

2/6 256

305

78 L 12 19

X 231/51

